ΣΑΛΩΜΗ (;)

Τὸ ἐπίθημα τοῦ κιονίσκου, τοῦ χωρίζοντος τὸ τελευταῖον πρὸς ἀνατολὰς δίλοβον παράθυρον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἐν Μονεμβασίᾳ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, φέρει λίαν περίεργον ἀνάγλυφον παράστασιν, ἀξίαν ν' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τούτου παρίσταται ἐν ἀναγλύφῳ (Εἰκ. 1) γυνὴ ὀρθία κατενώπιον, ἔχουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κωνοειδῆ πῖλον, ὅστις ἀφίνει νὰ φαίνωνται οἱ ἐπὶ τοῦ μετώπου πίπτοντες καὶ εἰς δύο χωριζόμενοι βόστρυχοι τῆς κόμης. Ἡ παριστανομένη γυνὴ φορεῖ μακρὸν πολύπτυχον καὶ ἄζωστον χιτῶνα, μὲ λίαν μακρὰς χειρίδας, ἐκτεινομένας καὶ πέραν τῶν ἄκρων τῶν χειρῶν. Ἡ δεξιὰ χεὶρ παρίσταται κεκαμμένη παρὰ τὴν ὀσφύν, ἡ δὲ ἀριστερὰ τείνεται πρὸς τὰ ἄνω. Οἱ πόδες φέρουσι σανδάλια καὶ εἶναι ἀμφότεροι ἐστραμμένοι πρὸς δεξιά. Τὸ βάθος τέλος περὶ τὴν γυναικείαν ταύτην μορφὴν πληροῦται ὑπὸ ἐλαφρῶς ἀναγλύφων παχέων ἑλισσομένων φύλλων, ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένων.

Ἡ περίεργος αὕτη γυναικεία μορφὴ εἰκονίζει ἀναμφιβόλως ὀρχηστρίδα χορεύουσαν. Ὅτι πρόκειται περὶ ὀρχηστρίδος συνάγεται κυρίως ἐκ τῶν μακρῶν αὐτῆς χειρίδων, ὁμοίας τῶν ὁποίων φέρουσιν αἱ χορεύτριαι εἰς πολλὰ διασωθέντα παραδείγματα. Ἀρκεῖ πρὸς πίστωσιν τούτου νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὴν χορεύτριαν, ἥτις εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τοῦ κιθαρῳδοῦντος Κενταύρου ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν[1], (Εἰκ. 2), εἰς ἣν καὶ θὰ ἐπανέλθωμεν, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν χορεύτριαν τὴν εἰκονιζομένην εἰς μίαν τῶν μικρογραφιῶν τοῦ ἀπολεσθέντος χειρογράφου τοῦ Φυσιολόγου, τοῦ φυλασσομένου ἄλλοτε εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης[2].

Τὰς μακρὰς ταύτας χειρίδας, ἴδιον φαίνεται χαρακτηριστικὸν τῶν χορευτριῶν, βλέπομεν φέροντας καὶ ἄνδρας ἀκόμη χορεύοντας. Οὕτως εἰς τὰ πλουσίως κεκοσμημένα πλαίσια, τὰ περιβάλλοντα τοὺς κανόνας ἀντιστοιχίας ἐν ἀρχῇ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 540 χειρογράφου Εὐαγγελίου τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, εὑρίσκομεν δύο χορευτὰς μὲ τοιαύτας μακρὰς χειρίδας ὀρχουμένους ἑκατέρωθεν μουσικοῦ κρούοντος ἔγχορδον ὄργανον[3] (Εἰκ 3). Τοὺς

---

[1] Ἀπεικόνισις τελευταῖον ἐν G. Sotiriou, Guide du Musée Byzantin d'Athènes, édit. française par O. Merlier, Athènes, 1932, εἰκ. 28 A.

[2] J. Strzygowski, Der Bilderkreis des griechischen Physiologus... Leipzig, 1899. (Byzant. Archiv, 2), σ. 28 καὶ πίν. XI.

[3] Ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. C. 589 φωτογραφίας τῆς ἐν Παρισίοις Collection des Hautes Etudes.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

χορευτὰς τέλος τούτους μὲ τὰς μακρὰς χειρίδας εὑρίσκομεν εἰσαγομένους κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ὁμοῦ μετὰ μουσικῶν, καὶ εἰς τὴν εἰκονογραφικὴν σκηνὴν

Εἰκ. 1. Ἀνάγλυφος παράστασις ἐπὶ ἐπιθήματος κιονίσκου ἐν τῷ Ναῷ Ἁγ. Σοφίας Μονεμβασίας.

τοῦ Ἐμπαιγμοῦ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως ἐν Ναγορίτσινο τῆς Παλαιᾶς Σερβίας[1] καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων δύο παραδειγμάτων ὀρχηστρίδων,

[1] N. Okunev, Monumenta artis serbicae, I. Zagrebiae - Praguae, 1928, πίν. 9 καὶ P. Muratoff, La peinture byzantine, Paris, 1928, πίν. CCXXXVIII.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

τὰ ὁποῖα βεβαίως θὰ ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθῶσι, τὸ παρουσιάζον τὰς περισσοτέρας ἀναλογίας πρὸς τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς παράστασιν εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ εἰκονιζομένη ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (Εἰκ. 2). Ἡ μορφὴ αὕτη ὑπετέθη ὅτι εἰκονίζει χορευτήν[1], ἀλλὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπολύτως βέβαιον ὅτι παριστᾶ χορεύτριαν, ὡς εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ παρατηρήσει ὁ Strzygowski[2], καὶ ὡς μάλιστα πείθει ἡ παραβολὴ πρὸς τὴν μορφὴν τὴν συνοδεύουσαν τὸν αὐλοῦντα Κένταυρον ἐπὶ τῆς ξυλογλύπτου θύρας τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος ἐν Ἀχρίδι, περὶ ἧς οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι εἰκονίζει γυ-

Εἰκ. 2. Παράστασις ὀρχηστρίδος ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Κενταύρου ἐν τῷ Βυζ. Μουσ. Ἀθηνῶν.

[1] Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἔκδ. 2α, Ἀθῆναι, 1931, σελ. 46, ἀριθ. 178. Πρβ. καὶ Sotiriou, Guide, σελ. 52, ἀρ. 178. Ἡ γνώμη αὕτη προῆλθεν ἐκ τῆς ὑποθέσεως ὅτι πρόκειται πιθανῶς περὶ ἀντιγραφῆς ἀρχαίου πρωτύπου παριστάνοντος τὸν Χείρωνα διδάσκοντα, τὸν Ἀχιλλέα, ὡς εἶχεν ἤδη εἰκάσει καὶ ὁ L. Brehier, Nouvelles recherches sur l'histoire de la sculpture byzantine ἐν Nouv. Archives des Missions scientifiques, Nouv. serie, fasc. 9, 1913, 25. Ἀλλὰ εἰς τὰς γνωστὰς σχετικὰς παραστάσεις τῶν μέσων αἰώνων ὁ Χείρων παρίσταται διδάσκων τὸν Ἀχιλλέα ἢ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ τὸ κυνήγιον, ὅτως εἰς τὸ χάλκινον πινάκιον τοῦ Μουσείου τοῦ Καΐρου (J. Strzygowski, Koptische Kunst, Wien, 1904 [Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire] σ. 257, ἀριθ. 9039 καὶ πίν. XXVI. Προχείρως παρὰ Cabrol, Dictionnaire d'Archéologie chrétienne, II, 2, σ. 3250, εἰκ. 2343) καὶ εἰς τὴν μικρογραφίαν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου τῶν λόγων τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ (Ch. Diehl, Manuel d'art byzantin, 2α ἔκδ. Paris, 1925-6, II, σ. 268, εἰκ. 302) ἢ τὴν μουσικὴν ὅπως εἰς τὴν χαλκίνην λεκάνην τοῦ ἐν Παρισίοις Cabinet des Medailles (Gazette archéologique, 11, 1886, 38 κ.ἑξ. πίν. 5), οὐδέποτε ὅμως τὸν χορόν. Διὰ τὰς ἀρχαίας ἀναλόγους παραστάσεις βλ. Brehier, ἔνθ' ἀν. 25, σημ. 1.

[2] J. Strzygowski ἐν Jahrbuch der königl. preuss. Kunstsammlungen, 1898, 62 κ. ἑξ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

ναῖκα[1]. Ἡ παρὰ τὸν κιθαρῳδοῦντα Κένταυρον ὀρχηστρὶς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἔχει τὴν αὐτὴν στάσιν μὲ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τῆς Μονεμβασίας μορφήν, τὴν αὐτὴν περίπου θέσιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν αὐτὴν πρὸς δεξιὰ διεύθυνσιν τῶν ποδῶν. Αἱ παρουσιαζόμεναι πρὸς τὸ ἐξεταζόμενον ἀνάγλυφον τῆς Μονεμβασίας διαφοραὶ εἶναι κυρίως ὅτι ἡ παρὰ τὸν Κένταυρον ὀρχηστρὶς φέρει χιτῶνα ἐζωσμένον, ἐνῷ ἐκείνης εἶναι ἄζωστος. Ἂν ὅμως ἐξετάσῃ τις τὸ γυναικεῖον ἔνδυμα εἰς παραστάσεις τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνος, θὰ εὕρῃ πολλὰ παραδείγματα ἀζώστων χιτώνων[2]. Διαφορὰ ἐπίσης μικρὰ ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν κόμην τῆς ὀρχηστρίδος τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ἥτις

Εἰκ. 3. Χορευταὶ καὶ μουσικὸς ἐκ τοῦ χειρογράφου Εὐαγγελίου 540 (φ. 3β) τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ.

πίπτει εἰς πλοκάμους ἑκατέρωθεν τοῦ προσώπου, ἐνῷ τοιοῦτοι πλόκαμοι δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ὀρχηστρίδα τῆς Μονεμβασίας. Τέλος φαινομενικὰς διαφορὰς παρουσιάζει τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Λεπτομερεστέρα ὅμως ἐξέτασις πείθει ὅτι ὁ τεχνίτης τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου εἶχεν ὑπ' ὄψει του πῖλον διαφόρου κατά τι σχήματος, εὐρυνόμενον δηλαδὴ περισσότερον πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου ἐλάμβανε σχῆμα ἡμικυκλικόν. Τοιαύτης ὅμως μορφῆς πῖλον εὑρίσκομεν εἰς παραστάσεις γυναικῶν μεταξὺ τῶν μικρογραφιῶν τοῦ εἰς τὸν 11ον αἰῶνα ἀναγομένου ὑπ' ἀριθ. 752 χειρογράφου Ψαλτηρίου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ (Εἰκ. 4). Εἰς τὴν μικρογραφίαν μάλιστα ταύτην εὑρίσκομεν καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ πίλου χιαστὶ διατεταγμένας ταινίας, αἵτινες εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου δηλοῦνται ὑποτυπωδῶς διὰ δύο ἐγχαράκτων γραμμῶν.

---

[1] Ἀπεικόνισις εὐκρινεστέρα παρὰ G. Millet, L'ancien art serbe: Les églises, Paris, 1919, σ. 150, εἰκ. 168.

[2] [H. Omont], Evangiles avec peintures byzantines du XIe siècle, Paris, [1908], I, πίν. 47a, 69a, 71b, II πίν. 134b, 136b, 173b.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

Ἡ ἀπασχολοῦσα λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγλυφος γυναικεία μορφὴ ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τῆς Μονεμβασίας φέρει τὸ σύνηθες ἔνδυμα καὶ τὸν πῖλον, ὃν συχνότατα παριστάνονται ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος ἔχουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αἱ γυναῖκες, ὄχι μόνον τῶν λαϊκῶν τάξεων [1], ἀλλὰ καὶ ἀρχόντισσαι καὶ αὐταὶ ἴσως ἀκόμη αἱ πριγκίπισσαι [2]. Ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν ἐν λόγῳ μορφὴν ὡς χορεύτριαν εἶναι κυρίως οἱ μακραὶ χειρίδες τοῦ χιτῶνός της.

Εἰκ. 4. Κόραι τοῦ Ἰσραὴλ χορεύουσαι. Τμῆμα μικροκραφίας ἐκ τοῦ χειρογράφου Ψαλτηρίου 752 (φ. 449β) τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ.

Ἂν ὅμως πρόκειται περὶ ἁπλῆς χορευτρίας, τίς ὁ λόγος τῆς ἀπεικονίσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τοῦ παραθύρου τῆς ἐκκλησίας;

Ἡ πρώτη σκέψις θὰ ἦτο νὰ σχετίσωμεν τὴν παράστασιν ταύτην πρὸς τὸν Φυσιολόγον, ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ ὁποίου ὡς γνωστὸν πολλαὶ τοιαῦται μορφαὶ εἰκονίζονται εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὡς ὁ Κένταυρος, ἡ Σειρὴν κ.ἄ. Ὁ Φυσιολόγος δηλαδή, ὁμιλῶν περὶ τῆς γαλῆς, ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἐννοεῖ τὴν ἰκτῖδα, περιγράφει ταύτην ὡς λαμβάνουσαν τὸ σπέρμα τοῦ ἄρρενος εἰς τὸ στόμα καὶ γεννῶσαν διὰ τῶν ὤτων καὶ παραβάλλει πρὸς αὐτὴν τοὺς ἀκαταστάτως τρώγοντας τὸν ἐπουράνιον καὶ πνευματικὸν ἄρτον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, «*ἐπὰν δὲ ἀπολυθῶσιν, ἐκρίπτουσιν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν ὤτων αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι, καὶ γίνονται ὡσεὶ ἀσπὶς κωφὴ βύουσα τὰ ὦτα αὐτῆς*» [3].

[1] [Omont], Evangiles, I, πίν. 71b, II, πίν. 164a. Strzygowski, Physiologus, VIII, X, XII. Βλ. προχείρως καὶ Ch. Diehl, Manuel d'art byzantin, II, σ. 600 εἰκ. 282.

[2] Byzant. Zeitschr. 10, 1901, σ. 550 καὶ πίν. VI. 1. Πρβ. καὶ Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Βυζαντ. Σπουδῶν, 3, 1926, σ. 11, εἰκ. 1.

[3] Fr. Lauchert, Geschichte des Physiologus, Strassburg, 1889, σ. 253, ἀρ. 21. Πρβ. καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ A. Karnejev ἐκ χειρογράφου τῆς Μόσχας ἐν Byz. Zeitschr. 3, 1894, σ. 62, ἀρ. 34.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

Τὸ ἄλλοτε ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ τῆς Σμύρνης εἰκονογραφημένον χειρόγραφον τοῦ Φυσιολόγου παρίστανε, πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κεφαλαίου τούτου εἰς διπλῆν μικρογραφίαν, ἄνω μὲν τὸν Ἅγ. Σίλβεστρον ἔμπροσθεν ἐκκλησίας διανέμοντα τὸν «ἐπουράνιον καὶ πνευματικὸν ἄρτον» ὑπὸ μορφὴν ἀντιδώρου εἰς τοὺς πιστούς, κάτω δὲ ἄνδρας παίζοντας μουσικὰ ὄργανα καὶ ὀρχηστρίδα χορεύουσαν[1]. Ἡ δευτέρα αὕτη παράστασις, παρὰ τὰς ὑπὸ τοῦ G[oldstaub] παρατηρουμένας δυσχερείας ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν[2], φαίνεται ὅτι εἰκονίζει τοὺς ἐκρίπτοντας τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν ὤτων αὐτῶν καὶ ἐπιδιδομένους εἰς διασκεδάσεις.

Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἐξεταζομένου ἐπιθήματος τῆς Μονεμβασίας ὀρχηστρὶς σχετίζεται πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τοῦ Φυσιολόγου;

Νομίζω ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι πολὺ πιθανόν, διότι μόνη ἡ παράστασις μιᾶς ὀρχηστρίδος δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπενθυμίσῃ τὴν διήγησιν τοῦ Φυσιολόγου καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀπορρέοντα ἠθικὰ διδάγματα.

Διὰ τοῦτο θὰ ἔπρεπεν ἀλλαχοῦ νὰ στραφῶμεν, διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὴν πιθανὴν ἑρμηνείαν τῆς ἀπασχολούσης ἡμᾶς ἀναγλύφου ταύτης παραστάσεως.

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη δὲν εἰκονίζει ἁπλῆν χορεύτριαν, ἀλλὰ πρόσωπον λίαν γνωστὸν ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας, δηλαδὴ τὴν Σαλώμην, τὴν κόρην τῆς Ἡρωδιάδος. Πράγματι, εἰς παραστάσεις ἀναφερομένας εἰς τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰκονίζεται συχνότατα, ὡς γνωστόν, ἡ Σαλώμη χορεύουσα πρὸ τῆς τραπέζης τοῦ συμποσίου τοῦ Ἡρώδου. Εἰς πολλὰς ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων ἡ Σαλώμη φέρει ἔνδυμα λίαν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξεταζομένου ἀναγλύφου, καὶ μάλιστα τὰς χαρακτηριστικὰς μακρὰς χειρίδας. Τὴν παράστασιν ταύτην τῆς ὀρχουμένης θυγατρὸς τῆς Ἡρωδιάδος εὑρίσκομεν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, εἰς μίαν μικρογραφίαν τοῦ εἰς τὸν 11ον αἰῶνα ἀναγομένου χειρογράφου Εὐαγγελίου ὑπ' ἀριθ. VI. 23 τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης, ὅπου ἐν φ. 29 β εἰκονίζεται ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τοῦ συμποσίου τοῦ Ἡρώδου καὶ τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου[3] (Εἰκ. 5). Ἡ ὀρχουμένη Σαλώμη ἐν τῇ μικρογραφίᾳ ταύτῃ φέρει ἔνδυμα μὲ μακρὰς ἀνεμιζομένας χειρίδας, ἐντελῶς σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ἀναγλύφου τῆς Μονεμβασίας. Διαφορὰ μόνον ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ κατωτέρω θὰ ἐπανέλθωμεν. Ἡ εἰς τὴν παραπλεύρως ὅμως σκηνὴν εἰκονιζομένη Ἡρωδιάς, ἥτις συμβουλεύει τὴν Σαλώμην νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἡρώδην

---

[1] Strzygowski, Physiologus, πίν. XI.

[2] Παρὰ Strzygowski, Physiologus, 28, § 25.

[3] Φωτογραφία τῆς ἐν Παρισίοις Bibliothèque d'Art et d'Archéologie.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

τὴν κεφαλὴν τοῦ Προδρόμου ἐπὶ πίνακι (Ματθ. 14. 8), φέρει ἐπὶ κεφαλῆς κάλυμμα ἐξ ἀναδιπλουμένου ὑφάσματος, λίαν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξεταζομένου ἀναγλύφου (Εἰκ. 5). Μὲ ὅμοιον τέλος ἔνδυμα καὶ στάσιν πολὺ ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ χειρογράφου, παρίσταται ἡ ὀρχουμένη Σαλώμη μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος τοιχογραφιῶν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Παναγίας Χρυσαφιτίσσης παρὰ τὸ χωρίον Χρύσαφα ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σπάρτης (Εἰκ. 6). Ἡ παράστασις μάλιστα αὕτη τῆς Σαλώμης θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἑρμηνεύσῃ καὶ τὸ ἐν εἴδει καλύπτρας ὕφασμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς χορευούσης θυγατρὸς τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῇ ἀνωτέρῳ παρατεθείσῃ μικρογραφίᾳ τοῦ Λαυρεντιανοῦ

Εἰκ. 5. Ἡ Σαλώμη ὀρχουμένη. Ἡ Ἡρωδιὰς συμβουλεύουσα τὴν Σαλώμην νὰ ζητήσῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Προδρόμου. Τμῆμα μικρογραφίας ἐκ τοῦ κώδ. VI. 23 (φ. 29β) τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Φλωρεντίᾳ.

κώδικος (Εἰκ. 5). Εἰς τὴν τοιχογραφίαν δηλαδὴ τῆς Χρυσαφιτίσσης ἡ Σαλώμη φέρει ἀνηρτημένην ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατάκοσμον ταινίαν, ἥτις κατέρχεται πρὸς τὰ κάτω παραλλήλως, πρὸς τὴν χεῖρα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὕφασμα, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡ Σαλώμη εἰς τὴν μικρογραφίαν τοῦ Λαυρεντιανοῦ κώδικος, φαίνεται ἔχον μορφὴν ταινίας περιβαλλούσης τὴν κεφαλὴν αὐτῆς καὶ ἀπολῃγούσης κατὰ τὸ ἄκρον εἰς κροσσοὺς (Εἰκ. 5). Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς ταινίας, ἥτις θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνάμνησις τοῦ πέπλου, ὃν κρατοῦσιν αἱ ὀρχηστρίδες εἰς Βυζαντινὰς παραστάσεις ἑλληνιστικῆς προελεύσεως [1].

[1] Πρβ. τὰς ὀρχηστρίδας ἐν τῇ μικρογραφίᾳ τοῦ κώδ. 479 τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, περιέχοντος τὰ Κυνηγετικὰ τοῦ Ὀππιανοῦ, παρὰ G. Schlumberger, L'Epopée byzantine, II, 149, καὶ προχείρως ἐν Ἐτετηρίδι τῆς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

Τὰ παραδείγματα ταῦτα θὰ ἠδύναντο νομίζω νὰ ὁδηγήσωσιν ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀνάγλυφος μορφὴ ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τῆς Ἁγ. Σοφίας Μονεμβασίας εἰκονίζει πιθανώτατα τὴν Σαλώμην.

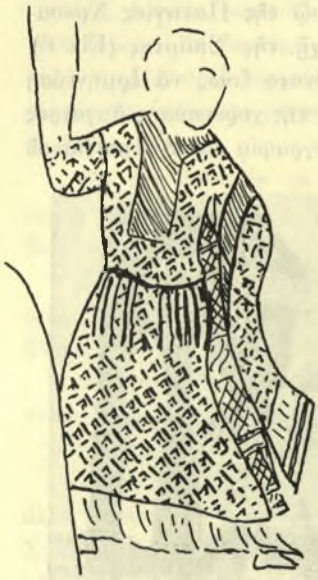

Εἰκ. 6. Ἡ Σαλώμη ὀρχουμένη. Τοιχογραφία τῆς Παναγίας Χρυσαφιτίσσης παρὰ τὰ Χρύσαφα Λακωνίας.

Ποῖον ὅμως λόγον ἔχει ἡ παράστασις αὕτη ἐπὶ τοῦ παραθύρου τῆς ἐκκλησίας;

Ἀνάγλυφοι εἰκονογραφικαὶ παραστάσεις — Δέησις, Ἑτοιμασία τοῦ θρόνου, μορφαὶ Ἁγίων κ.λ.π. — οὐδέποτε, ὡς γνωστόν, ἔλειψαν ἀπὸ τὰς Βυζαντινὰς ἐκκλησίας[1]. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ ἐξεταζομένη ἀνάγλυφος εἰκών, παρὰ τὸ περίεργον τοῦ θέματος αὐτῆς, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ξένη πρὸς τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ ἐπιθήματα τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν, τ' ἀνάλογα πρὸς τὸ φέρον τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἰκόνα, κοσμοῦνται συνήθως διὰ γεωμετρικῶν ἢ φυτικῶν θεμάτων, σπανιώτερον δὲ διὰ παραστάσεων ζώων καὶ πτηνῶν ὡς καὶ διὰ μυθολογικῶν ἀκόμη μορφῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἀπεικόνισιν θέματος εἰλημμένου ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου νομίζω ὅτι ἡ ἀπεικόνισις τῆς Σαλώμης ἐπὶ τοῦ παραθύρου τῆς ἐκκλησίας σχετίζεται ἴσως πρὸς αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα.

Τὸ παράθυρον δηλαδή, ἐφ' οὗ τὸ ἐπίθημα τοῦ κιονίσκου τὸ φέρον τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ἀνάγλυφον, ἀνοίγεται εἰς ἐπιμήκη ὀρθογώνιον χῶρον, εὑρισκόμενον παραπλεύρως τοῦ Διακονικοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ καταλαμβάνοντατὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος[2].

Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι σωζομένας ἐκκλησίας, τὰς ἐκτισμένας κατὰ τὸ ὀκταγωνικὸν λεγόμενον σύστημα, εἰς ὃ ἀνήκει καὶ ἡ Ἁγ. Σοφία τῆς Μονεμβασίας, οἱ κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ οἰκοδομήματος ὀρθογώνιοι οὗτοι χῶροι χρησιμοποιοῦνται ὡς Παρεκκλήσια, ὅπως ἐν

2, 1925, 33. Βλ. ἐπίσης καὶ τὰς δύο διὰ σμάλτου παραστάσεις χορευτριῶν ἐπὶ τοῦ στέμματος τοῦ Μονομάχου ἐν Βουδαπέστῃ παρὰ O. M. Dalton, Byzantine Art and Archaeology, Oxford, 1911, σ. 527, εἰκ. 313.

[1] Βλ. ἰδίως L. Brehier, La sculpture iconographique dans les églises byzantines, ἐν Bulletin de l'Academie Roumaine, Section historique, 11, 1924, 55 κέξ.

[2] Βλ. τὴν κάτοψιν παρὰ G. Millet, L'École grecque dans l'architecture byzantine, Paris, 1916. σ. 113, εἰκ. 60.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254

Δαφνίῳ [1], τὰ ὁποῖα ἦσαν καὶ τόποι ταφῆς ἐπισήμων προσώπων, ὅπως εἰς τοὺς Ἁγ. Θεοδώρους τοῦ Μυστρᾶ [2]. Θὰ ἠδυνάμεθα λοιπὸν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ὡς Παρεκκλήσιον χρησιμοποιούμενος οὗτος χῶρος κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς Ἁγ. Σοφίας Μονεμβασίας ἦτο πιθανῶς ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἅγ. Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον, σχετικὴ πρὸς τὸν ὁποῖον εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπιθήματος τοῦ παραθύρου εἰκονιζομένη Σαλώμη.

Βεβαίως πάντα τ' ἀνωτέρα ὡς ὑπόθεσιν μόνον ἀναγράφομεν, δεδομένου ὅτι, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζομεν, οὐδὲν ἀνάλογον παράδειγμα εἶναι γνωστόν. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ἐθεωρήσαμεν ὄχι ἄσκοπον τὴν δημοσίευσιν τοῦ περιέργου τούτου ἀναγλύφου, μοναδικοῦ μέχρι τοῦδε, ὡς νομίζομεν, εἰς τὸ εἶδός του.

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

---

[1] Γ. Λαμπάκη, Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου, Ἀθῆναι 1889, 103. Πρβ. καὶ Εὑρετήριον τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, τεῦχ. Γ', ὑπὸ Α. Ὀρλάνδου, Ἀθῆναι, 1933, 219.

[2] A. Struck, Mistra, Wien - Leipzig, 1910, 91.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
21/09/2024 04:23:26 EEST - 18.223.209.254